

УДК 821.111(73)-31Хемингуей.030=161.2:81'255.4]:351.751.5

DOI: 10.26565/2227-8877-2021-94-06

Чинники ідеологічного впливу на переклад (на матеріалі українських перекладів роману Е. Гемінґвея «По кому подзвін» 1981 та 2018 рр.)

Фролова І. Є.

доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри перекладознавства імені Миколи Лукаша
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна
e-mail: irinafrolova37@gmail.com; ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-9260-229X>;
GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com/citations?authuser=1&user=wqbWlJUAAAAJ>;
RESEARCH GATE: https://www.researchgate.net/profile/Iryna_Frolova

Лапина О. В.

магістрант кафедри перекладознавства імені Миколи Лукаша
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна;
e-mail: parshakovalex@icloud.com

(Харків)

У статті досліджено природу відмінностей в українському перекладі, спричинених радикальними відмінностями в ідеології в 1981 та 2018 рр. Розуміння ідеологічних чинників впливу на перекладацьку діяльність як таких, що обумовлені цензурою, дозволило нам запропонувати класифікацію, яка охоплює три типи: об'єктивні, відносно об'єктивні та суб'єктивні чинники. Далі ми розглянули прояви впливу цих чинників в українських перекладах роману Е. Гемінґвея «По кому подзвін» М. Пінчевського (1981) та А. Савенця (2018). Об'єктивний чинник перебуває поза сферою перекладацької діяльності, оскільки перекладачі не мають тут жодної влади. Його суть у необхідності іноземного літературного твору пройти крізь «фільтри» цензури, щоб отримати дозвіл на переклад та публікацію. Незважаючи на те, що в основі такого дозволу були абсолютно різні ідеологічні міркування у 1981 та 2018 рр., роману Е. Гемінґвея вдалося успішно подолати ці фільтри. Відносно об'єктивний чинник, що поєднує цензуру та самоцензуру, є ментальною репрезентацією вимог цензури у свідомості перекладачів. Вплив цього чинника має два різновиди: вилучення певних фрагментів тексту оригіналу з тексту перекладу та ідеологічно вмотивовані обмеження у доборі відповідників. Обидва чітко простежуються в українському перекладі радянської доби, тоді як сучасний переклад є вільним від таких впливів. Суб'єктивний чинник є виключно самоцензурою, що стосується ідеології потенційного читача та етики перекладу. Його вплив виявляється у доборі різних способів перекладу/перекладацьких трансформацій та/або різних мовних засобів. Вплив цього чинника спостерігається у досліджених перекладах, але ідеологічна природа виявлених відмінностей потребує подальшого детального аналізу.

Ключові слова: вплив, ідеологія, об'єктивні/відносно об'єктивні/суб'єктивні чинники, переклад, цензура.

Frolova I., Lapina O. The factors of ideological influence on translation (based on Ukrainian translations of E. Hemingway's novel "For Whom the Bell Tolls" in 1981 and 2018). This article provides a study into the nature of differences in Ukrainian translation due to the radical change of ideology in 1981 and 2018. Perceiving the ideological factors that influence translation activity as those of censorship, we suggest a classification that consists of three types: objective, relatively objective and subjective factors. Further on, we consider the manifestations of these types of factors influence in the Ukrainian translations of E. Hemingway novel "For Whom the Bell Tolls" by M. Pinchevskyi (1981) and A. Savenets (2018). The objective factor is beyond the sphere of translation activity as translators have no power over it. It consists in the necessity for a foreign literary work to go through the "filters" of censorship to get an approval for translation and publication. Despite absolutely different ideological considerations underlying this approval in 1981 and 2018, E. Hemingway's novel turned out to be successful in passing through such "filters". The relatively objective factor, being a blend of censorship and self-censorship, consists in the mental representation of the censorship requirements in translators' mind. The influence of this factor comes in two varieties: omission of certain elements of

the original text in translation and ideologically motivated restrictions in the choice of equivalents. Both are clearly seen in the Ukrainian translation of the Soviet period, while the recent translation is free of such influences. The subjective factor is that of self-censorship solely with regard to the potential reader's ideology and translation ethics. Its influence can be seen in the choice of different methods of translation/ translation transformations and/or different language means. The influence of this factor has been observed in the translations under study but the ideological nature of the registered differences requires a further detailed analysis.

Key words: censorship, ideology, influence, objective/relatively objective/subjective factors, translation.

1. ВСТУП

Зміна методологічних настанов у сучасному перекладознавстві, а саме: перехід до культурного перекладознавства на засадах «культурного повороту» з початку 1990 рр., спричинив вихід перекладознавчих студій далеко за межі лише лінгвістичного підходу [6, с. 12], оскільки фокус уваги змістився зі слова чи тексту до культури в цілому, до мережі відносин між культурними знаками оригіналу та перекладу [6]. Це посилює інтеграційні процеси та залучило до сфери перекладознавчих студій, поряд із традиційно задіяними літературознавством і лінгвістикою, також культурологію, антропологію, психологію, соціологію та ін. Як результат, значно розширилося коло досліджуваних проблем, зокрема важливим постало завдання виявлення зв'язку перекладу з ідеологією [7, с. 98–101; 12, с. 27–28; 13, с. 195–217]. На шляху до розв'язання цієї проблеми дослідники доходять висновку про очевидну наявність впливу ідеології на переклад [10, с. 18 та ін.]. Такий вплив сягає корінням у «владу дискурсу», точніше домінуючих дискурсів та дискурсивних формацій, які відіграють суттєву роль у формуванні суспільних відносин та встановленні гегемонії. Гегемонія визначається як «ідеальне подання інтересів привілейованих груп як спільних інтересів, що згодом починає сприйматися широкими масами як природний стан речей, а не як демонстрація побудови власних відносин» [14].

«Привілейовані групи» з усією очевидністю просувають свої інтереси через ідеологічний вплив, здійснюваний значною мірою шляхом влади над дискурсом: відведення ролі домінуючих певним дискурсам та управління цими дискурсами. В аспекті перекладу, на думку дослідників, це виявляється у явищі цензури [8; 10; 11 та ін.], причому доведено, що ступінь впливу та форми цензури змінюються зі змінами в панівній ідеології [15].

Усе викладене свідчить про нагальну потребу вивчення чинників ідеологічного впливу на український переклад радянської доби та сьогодення, що обумовило вибір теми проведеного дослідження.

Актуальність дослідження вбачаємо у важливості систематизації чинників ідеологічного впливу на переклад та виявленні виявів цього впливу в українському перекладі в такі часові періоди, що знаменують значні ідеологічні зміни в суспільстві.

Об'єктом дослідження постали відмінності в українських перекладах роману Е. Гемінгвея «По кому подзвін» 1981 та 2018 рр., а предметом аналізу були ідеологічні чинники, зокрема вплив цензури/самоцензури, як підґрунтя наявних відмінностей.

Метою роботи є уточнення типів чинників ідеологічного впливу та аналіз виявів цих чинників у досліджених українських перекладах.

Матеріалом дослідження слугував текст оригіналу роману Е. Гемінгвея (*E. Hemingway*) «По кому подзвін» (*For Whom The Bell Tolls*) [9] та два його переклади українською мовою: переклад, зроблений Маром Пінчевським у 1981 р. (видавництво «Дніпро») [4], та переклад Андрія Савенця, датований 2018 р. («Видавництво Старого Лева») [3]. Слід зазначити, що обсяг тексту роману виявився завеликим для аналізу, що спонукало нас обмежити дослідження лише його частиною. Зокрема, було обрано та проаналізовано розділи, в яких міститься зав'язка роману (розділи з першого по четвертий), кульмінація (розділи з тридцять п'ятого по тридцять восьмий) та розв'язка (розділи з сорок першого по сорок третій), загалом одинадцять розділів тексту оригіналу (289 стор.) та відповідні розділи в текстах перекладів.

Також варто додати, що обидва перекладачі вважаються фахівцями високого рівня: Мар Пінчевський (1930–1984, м. Київ), який першим переклав цей роман українською, був відомим перекладачем англійської художньої літератури, журналістом, членом Спілки письменників, літературним редактором журналу «Всесвіт» (1958–1970), керівником відділу критики цього журналу (1970–1983) [5]; Андрій Савенець (нар. 1977 р.) є відомим сучасним українським перекладачем з англійської та польської мов, а також перекладознавцем [1].

У ході проведення дослідження було розглянуто та уточнено розуміння чинників ідеологічного впливу на переклад, описано ці чинники у проекції на досліджений роман та його переклади, систематизовано та кваліфіковано зареєстровані відмінності в перекладах та сформульовано висновки щодо зв'язків цих відмінностей із чинниками ідеологічного впливу.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1. Типи чинників ідеологічного впливу

Ми поділяємо думку перекладознавців, які вважають саме вплив цензури основним знаряддям

ідеологічного впливу на переклад, отже під ідеологічними чинниками розуміємо ті, які охоплює явище цензури. У перекладознавчих студіях цензуру описують як феномен, що має у своєму підґрунті політичні, моральні, релігійні, естетичні суспільні настанови та чинить вплив на агентів процесу трансферу – перекладачів, редакторів, перекладацькі агенції тощо. Цензура також стосується етики перекладачу, тобто уявлень про норми співвідношення між переписуванням (перекладацькою творчістю) та точністю відтворення тексту оригіналу [10, с. 18].

Серед чинників цензури, впливу яких зазнає перекладач, розрізняють:

- зовнішні, що охоплюють суто зовнішні (фізичні змінні, що не є частиною акту перекладу, але постають невід’ємною частиною події перекладу) та зовнішньо-внутрішні (такі, що належать до акту перекладу, є маніфестацією акту перекладу);

- внутрішні – змінні, що не мають фізичної природи, а складають когнітивну основу акту перекладу, в якому наявні два типи розумової діяльності, що накладаються один на одній: розуміння (тексту оригіналу) та продукування (тексту перекладу) [8].

Очевидно, що мається на увазі як явище власне цензури, так і самоцензури, до якої вимушені вдаватися перекладачі. Отже, цензура за глибшого погляду виявляється доволі складним явищем, вона не завжди є «продуктом жорсткого протистояння безневинних перекладачів (жертв) та репресивних режимів (гнобителів)» [10, с. 18], оскільки нерідко перекладач сам виступає в ролі цензора [11]. У XXI ст. аналіз (само)цензури дещо розширює наші уявлення про цей феномен [10, с. 19], оскільки суттєвий вплив на переклад здійснюють вимоги політкоректності (тут доречно навести приклад зміни назви оригінального твору А. Крісті “Ten Little Niggers” на іншу, цілком політкоректну – “And Then They Were None”, а також відповідну зміну назви українського перекладу «Десять негреньят» на «І не лишилось жодного»).

З огляду на викладене, пропонуємо власне бачення ідеологічних чинників/чинників цензури, що здійснюють вплив на переклад.

До таких, у першу чергу, зараховуємо **об’єктивні**: загальновідомим фактом є той, що переклад іншомовного твору, призначений для публікації, має пройти крізь низку фільтрів, які збігаються з основами цензури (політичні, моральні, релігійні, естетичні тощо). Об’єктивність цього чинника вбачаємо в тому, що ступінь залученості перекладача тут є практично нульовим. Звісно, перекладач чи навіть власник видавництва, може чинити супротив панівній ідеології. Такі випадки описані у перекладацьких розвідках (див., напр. [11]), вони не були поодинокими й у вітчизняному перекладознавстві, але за таких обставин перекладач цілком свідомий того, що перемога не буде на його боці, він/вона або зазнає утисків, або в найкращому випадку перекладає для себе, «у стіл», тоді як не схвалений

цензурою переклад все одно не буде надруковано. Отже, об’єктивний чинник ідеологічного впливу на переклад – це дозвіл/згода на публікацію певного іншомовного твору в перекладі.

До другого типу у нашій класифікації належать **відносно об’єктивні** чинники, котрі вважаємо відображенням у свідомості перекладача вимог цензури. Таке відображення – ментальна репрезентація – керує процесом перекладацької діяльності, змушує перекладача певною мірою видозмінювати зміст або/та форму тексту оригіналу в такий спосіб, щоб привести їх у відповідність до чинних вимог. Об’єктивність цього чинника вбачаємо у відсутності впливу перекладача на вимоги цензури (він/вона може лише погоджуватися або не погоджуватися з ними, як про це вже було згадано). Але відносність об’єктивності тут полягає в тому, що кожна догма, норма, кожний канон, що є складниками панівної ідеології, дещо відмінно можуть сприйматися індивідуальною свідомістю. Це надає перекладачеві можливість вибору, хай і обмежену, дозволяє слідувати вимогам цензури жорстко/нежорстко, а подекуди й знехтувати ними (хоча б частково). Таким чином, відносно об’єктивний чинник ідеологічного впливу на переклад – це вимушена самоцензура перекладача на ґрунті чинних у певний конкретний момент вимог цензури, підданих осмисленню перекладачем та дотримуваних ним/нею у різний спосіб і навіть у різній мірі.

Третій тип визначаємо як **суб’єктивні чинники**, сутність яких вбачаємо в можливості «втручання» перекладача у текст оригіналу, «переписування», ступені перекладацької творчості, описаних у термінах «етики перекладу» [10, с. 18]. Не вдаючись до детального розгляду цієї проблеми, яка належить до найбільш глобальних і широко обговорюваних у перекладознавстві, зауважимо лише, що за значної свободи вибору, що має перекладач у цьому аспекті, його/її вибір не є абсолютно незалежним з ідеологічної точки зору. По-перше, перекладач має враховувати ідеологію потенційного читача; зважувати, що з ідеологічної точки зору є для цього читача прийнятним чи неприйнятним. По-друге, власні уявлення про етику перекладу також формуються та видозмінюються в певному навколишньому соціальному середовищі, яке не існує без ідеології. Водночас, вдаючись до самоцензури через згадані причини, перекладач робить це не під дією зовнішнього тиску, а виходячи з власних, суб’єктивних уявлень і міркувань. Отже, суб’єктивний чинник ідеологічного впливу на переклад розуміємо як самоцензуру перекладача, зумовлену його/її орієнтацією на ідеологічні настанови потенційних читачів та його/її уявлення про етику перекладу.

2.2. Вияви впливу ідеологічних чинників в українських перекладах роману Е. Гемінґвея «По кому подзвін»

Застосовуючи подану класифікацію ідеологічних чинників впливу на процес перекладу, далі

ми послідовно розглядаємо вияви кожного з них в українських перекладах роману Е. Гемінгвея «По кому подзвін», ураховуючи зміни в панівній ідеології 1981 та 2018 рр., в які було здійснено два досліджені переклади.

Аналіз впливу **об'єктивного чинника** з усією очевидністю демонструє, що роману Е. Гемінгвея вдалося успішно здійснити прохід крізь «фільтри» як у радянську добу, так і в наш час. Загалом, Е. Гемінгвей, за даними дослідження С. Шерри, обіймав першу позицію серед усіх англомовних письменників (включаючи класиків) за кількістю перекладів (російською) у радянських періодичних виданнях як у сталінські часи, так і у період «відлиги» [15, с. 281]. Цілком очевидно, що це давало «зелене світло» й українським перекладам. Такий стан речей не виглядає дивним: за радянських часів антивоєнна та антифашистська спрямованість роману «По кому подзвін» (як і низки інших творів письменника) загалом відповідала тогочасним ідеологічним настановам. Сам образ автора – романтика, бунтаря, мандрівника, воїна, завжди був привабливим для читача, а зацікавленість його творами пояснюється наявністю в них апеляції до загальнолюдських цінностей, самотності ідіостилу тощо. В радянські часи це, мабуть, не відіграло суттєвої ролі для тих, хто був уповноважений надавати дозвіл на здійснення і друк перекладу роману. Але у наш час, коли видавництва значною мірою керуються комерційними міркуваннями, саме це набуло значущості разом із зростанням інтересу сучасної молоді до української книжки, у тому числі перекладної.

Таким чином, вплив об'єктивного чинника, завжди наявний у «події перекладу», виявився позитивним для роману Е. Гемінгвея «По кому подзвін» у двох різних часових зрізах, які є кардинально відмінними щодо панівної ідеології.

Відносно об'єктивний чинник, за нашими даними, виявляється у два способи: по-перше, це вилучення/відсутність вилучення окремих фрагментів тексту оригіналу в перекладі, по-друге – ідеологічно зумовлений вплив на добір відповідників.

Зрозуміло, що, за умов радянської цензури, вилучення певних фрагментів іншомовних творів було звичайною практикою [2] (хоча не можна із впевненістю стверджувати, хто тут виступав у ролі цензора – перекладач чи редактор), тоді як у наш час ця практика вже відійшла в минуле, отже сучасний переклад роману повною мірою відтворює текст оригіналу. Це природно позначається на обсягах текстів перекладів – переклад М. Пінчевського налічує 522 с. [4], тоді як переклад А. Савенця – 608 с. [3]. Наведемо приклади:

(1) *Then it lighted again as he saw the mahoganycolored head and the love-lazy face of the well-constructed girl who was his mistress and he strode with short, precise steps over to her and bowed and shook her hand in such a way that no one could tell it was*

not a mimicry of his greeting to his wife. His wife had not looked after him as he walked across the room.

Та цей вираз знову спалахнув у його очах, коли Карков побачив каштанове волосся й млосно-ліниве обличчя ставної дівчини; він підійшов до неї швидким, пружним кроком і вклонився. Дружина не провела його очима, коли він відійшов. (М. Пінчевський)

Потім вона знову загорілася, коли він побачив волосся кольору червоного дерева й чуттєво-млосне обличчя гарно збудованої дівчини, що була його коханкою, і він коротким пружним кроком підійшов до неї, вклонився й потис руку так, що не можна було збачнути, чи він не перекривляє вітання зі своєю дружиною. Дружина ж і не глянула в його бік, коли він відійшов. (А. Савенець)

(2) *“All of our heroes are fattening now as we approach the second year.” He did not look at the man he was speaking of.*

“You are so ugly you would be jealous of a toad,” the girl told him cheerfully. She spoke in German. «Can I go with thee to the offensive tomorrow?»

– Всі наші герої почали обростати сальцем наприкінці першого року війни. – Він не дивився на чоловіка, про якого говорив.

– Ти візьмеш мене завтра з собою в наступ? – спитала дівчина. Вона говорила по-німецькому. (М. Пінчевський)

– Війна повертає на другий рік, а всі наші герої обростають жиром. – Він не дивився на чоловіка, про якого говорив.

– Ти сам такий бридкий, що приревнуєш навіть до жаби, – весело відповіла дівчина. Вона розмовляла німецькою. – Ти візьмеш мене завтра з собою в наступ? (А. Савенець)

Як бачимо, фрагменти, що виділено в тексті оригіналу, вилучено з перекладу М. Пінчевського, але вони наявні в перекладі А. Савенця, де їх також виділено. Вилучення в прикладі (1), імовірно, спричинені морально-етичними ідеологічними настановами: в оригіналі йдеться про *коханку (mistress)*, у тесті перекладу 1981 р. цей змістовий елемент не відтворено. У прикладі (2) причиною вилучення, очевидно, стає грубість висловлення, яка дисонує як з морально-етичними, так і з естетичними канонами того часу. Зазначені обмеження вже не діють у наш час, тому в перекладі 2018 р. фіксуємо відсутність вилучень.

Вияви впливу відносно об'єктивного чинника в його другому різновиді ілюструють подані далі приклади:

(3) *Maria lay close against him and he felt the long smoothness of her thighs against his.*

Марія пригорнулася до нього, і він відчував усю довжину її гладеньких ніг, що притислися до його ніг. (М. Пінчевський)

Марія притислася до нього, і він відчував довгасту гладкість її стегон, притиснутих до його стегон. (А. Савенець)

(4) *He hates you **bastards** as much as I do.*

Він вас, **газетярську братію**, терпіти не може, так само, як я. (М. Пінчевський)

Він вас, **сучих синів**, ненавидить не менше, ніж я. (А. Савенець)

(5) *The **crazy bitch**, he thought.*

Навіжене бабисько, подумав він. (М. Пінчевський)

Сучка ненормальна, подумав він. (А. Савенець)

(6) *She is a **manure-mouthed superstitious bitch**.*

Вона просто язиката забобонна **баба**. (М. Пінчевський)

Вона чорнорота забобонна **сучка**. (А. Савенець)

(7) *The **dirty cabron**.*

Cabrón поганий. (М. Пінчевський)

Cabrón смердючий. (А. Савенець)

У фрагменті (3) вибір відповідника М. Пінчевським здійснено шляхом використання трансформації генералізації – *thighs (стегна)* перекладено як *ноги*, очевидно, що перекладач розумів: сцена і так надто відверта з погляду цензора, отже він намагався дещо завуальовано подати опис жіночого тіла, щоб «вписатися» в морально-етичні нормативи цензури. А. Савенець, усвідомлюючи відсутність такого ідеологічного тиску, використав натомість перший словниковий відповідник – *стегна*.

У прикладах (4) – (7) зрозуміло, що М. Пінчевський усвідомлює потребу уникати надто знижених лексичних одиниць (лайки, інвективи тощо), тому вдається до контекстуальної заміни (*bastards – газетярська братія, crazy bitch – навіжене бабисько*) або генералізації (*bitch – баба, dirty – поганий*), причому в усіх випадках, зважаючи на естетичні цензурні обмеження, використовує засоби, що є більш нормативними та менш негативно-емоційно забарвленими. У той самий час, А. Савенець, за відсутності подібних ідеологічних обмежень, активно використовує ненормативну знижену лексику та фразеологію (*bastards – сучі сини, crazy bitch – сучка ненормальна, bitch – сучка, dirty – смердючий*).

Отже, зареєстровані вияви впливу відносно об'єктивного чинника у перекладах 1981 та 2018 рр. переконливо засвідчують ідеологічну природу такого впливу: за умов радянської цензури з тексту оригіналу вилучалися окремі фрагменти, а в процесі добору відповідників перекладач мав брати до уваги обмеження, що накладалися на нього вимогами цензури; у наш час зі змінами в ідеології такі рестрикції зникли, відтак вилучення відсутні, а добір відповідників не зазнає тиску з боку цензора.

У ході дослідження було також зафіксовано вияви **суб'єктивного** чинника, до яких належать: по-перше, використання перекладачами різних мовних засобів, по-друге, застосування ними різних способів перекладу та/або перекладацьких трансформацій.

Фрагменти (8), (9) ілюструють добір перекладачами різних мовних засобів за умов застосування того самого способу перекладу/ перекладацької трансформації:

(8) *"There is **food** soon," he said.*

М'ясо скоро буде готове, – сказав він. (М. Пінчевський)

Скоро буде **вечеря**, – сказав Пабло. (А. Савенець)

(9) *It could be done **unhurriedly, scientifically and correctly with a half dozen charges laid**.*

Все це можна було зробити не поспішаючи, за всіма правилами науки, з допомогою **півдесятка** зарядів. (М. Пінчевський)

Це можна зробити без поспіху, належним чином і за правилами науки, заклавши **шість** зарядів. (А. Савенець)

У прикладі (8) обидва перекладачі вдаються до конкретизації, але М. Пінчевський обирає відповідник *м'ясо*, тоді як А. Савенець – *вечеря*; у фрагменті (9) в обох перекладах використано адаптацію, оскільки одиниця *half dozen* є в культурному аспекті чужою для українського читача, отже М. Пінчевський, зберігаючи елемент смислу «половина міри кількості», надає відповідник *півдесятка*, а А. Савенець натомість відтворює точне значення кількості, використовуючи відповідник *шість*.

У прикладах (10), (11) зафіксовано використання перекладачами різних способів перекладу/перекладацьких трансформацій, що зрозуміло тягне за собою і вживання різних мовних засобів:

(10) *"That is **unjust**," said Pablo.*

Неправда, – сказав Пабло. (М. Пінчевський)

Це **несправедливо**, – сказав Пабло. (А. Савенець)

(11) *They came down the last two hundred **yards**.*

Вони подолали останні двісті **ярдів** спуску. (М. Пінчевський)

Вони спустилися останні дві сотні **кроків**. (А. Савенець)

У фрагменті (10) М. Пінчевський використовує контекстуальну заміну, а А. Савенець обирає словниковий відповідник, у прикладі (11) навпаки М. Пінчевський застосовує (транскодований) відповідник, тоді як А. Савенець вдається до контекстуальної заміни.

Таким чином, можна стверджувати лише про наявність впливу суб'єктивного чинника, тоді як його ідеологічна природа залишається нез'ясованою: важко визначити, як само перекладач орієнтується на ідеологічні настанови потенційного читача та яким є його розуміння етики перекладу, тобто допустимого ступеню втручання в текст оригіналу, ступеню його «переписування». Для з'ясування цього необхідним є звернення до аналізу ідіостилю перекладача на матеріалі значної кількості здійснених ним перекладів

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Виходячи із розуміння того, що ідеологічний вплив на переклад кореспондує із тиском цензури/самоцензури, у дослідженні запропоновано типологію чинників такого впливу, що охоплює об'єктив-

ний, відносно об'єктивний та суб'єктивний типи. Об'єктивний чинник перебуває поза межами перекладацької діяльності, він абсолютно незалежний від перекладача як агента цієї діяльності. Суть цього чинника в необхідності проходження іншомовного твору крізь «фільтри» цензури задля отримання дозволу на переклад та його публікацію. Відносно об'єктивний чинник є проекцією ідеологічно зумовлених чинних вимог цензури в ментальну сферу перекладача. Усвідомлення наявних обмежень чинить тиск на діяльність перекладача, примушує його/її вдаватися до самоцензури, хоча й залишає йому/їй певну свободу дій, навіть за умов жорсткої цензури. Суб'єктивний чинник найбільшою мірою належить когнітивній сфері перекладача, він також спричиняє самоцензуру, але у її підґрунті лежать ні політичні, моральні, етичні, естетичні імперативи певного суспільства в певний часовий період, а радше уявлення перекладача про ідеологічні настанови потенційних читачів та про перекладацьку етику – допустимий ступінь творчого втручання в текст оригіналу.

Аналіз українських перекладів роману Е. Гемінґвея «По кому подзвін», зроблених у часи, коли панівна ідеологія відрізнялася докорінно (1981 та 2018 рр.), засвідчив наявність впливу всіх перелічених чинників.

Вплив об'єктивного чинника виявився у наявності та публікації обох перекладів роману, хоча

в основі його проходження крізь «фільтри» цензури лежать зовсім різні ідеологічні міркування.

Вплив відносно об'єктивного чинника простежується найбільш виразно, його виявами є наявність вилучень фрагментів тексту оригіналу з тексту перекладу в радянські часи та відсутність таких вилучень у наш час, а також відчутний тиск, якого зазнає М. Пінчевський у доборі відповідників, через необхідність слідувати морально-етичним та естетичним вимогам радянської цензури, й відсутність тиску цензури в сучасну добу, властиву перекладу А. Савенця.

Вплив суб'єктивного чинника також зафіксовано у двох різновидах виявів: доборі перекладачами різних мовних засобів за умов використання обома тих самих способів перекладу/перекладацьких трансформацій та застосуванні перекладачами різних способів перекладу/перекладацьких трансформацій і, відповідно, різних мовних засобів. Проте, проведене дослідження не дає підстав для визначення ідеологічного підґрунтя відмінностей, спричинених впливом суб'єктивного чинника, ця проблема потребує окремого детального вивчення.

Розгляд вказаної проблеми, а також з'ясування питомої ваги впливу відносно об'єктивного та суб'єктивного чинників у досліджених перекладах належать до перспектив подальших студій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрій Савенець. Відновлено з <https://zu.edu.ua/graduated36.html>
2. Блюм, А. (2005). «Интернациональная литература»: Подцензурное прошлое. *Иностранная литература*, 10, 298–299.
3. Гемінґвей, Е. (2018). *По кому подзвін*. Львів: Видавництво Старого Лева.
4. Гемінґвей, Е. (1981). *По кому подзвін*. Київ: Вища школа.
5. Мар Пінчевський. Відновлено з https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%96%D0%BD%D1%87%D0%B5%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%9C%D0%B0%D1%80_%D0%9C%D0%B8%D1%85%D0%B0%D0%B9%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87.
6. Bassnett, S. (2007). Culture and translation. In P. Kuhiwezak, & K. Littau (Eds.), *A companion to translation studies*. Clevedon; Buffalo; Toronto: Multilingual Matters Ltd.
7. Calzada Pérez, M. (Ed.) (2006). *Apropos of ideology: Translation studies on ideology*. Manchester: St. Jerome. Castro Ruz, Fidel.
8. Darnish, A. *Towards a theory of constraints in translation*. Retrieved from <http://www.surf.net.au/writescope/translation/index.html>.
9. Hemingway, E. *For whom the bell tolls*. Retrieved from <https://content.ikon.mn/banners/2015/4/9/1468/Hemingway-for-whom-the-bell-24grammata.comp.pdf.pdf>.
10. Merkle, D. (2010). Censorship. In Y. Gambier, & L. v. Doorslayer (Eds.), *Handbook of translation studies*, (Vol. 1, pp. 18–21). AMSTERDAM, the Netherlands: John Benjamin Publishing Company.
11. Merkle, D. *External and internal pressures on the translation: Relation to censorship*. Retrieved from http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:mLVSHnt1_ioj:www.aicl-icla.org/2004/Denise%2520Merkle.doc+&cd=14&hl=ru&ct=lnk&gl=uas.
12. Munday, J. (2007). *Style and ideology in translation: Latin American writing in English*. Routledge: London & New York.
13. Munday, J. (2014). Translation and ideology. *The Translator*, 13(2), 195–217. DOI: 10.1080/13556509.2007.10799238.
14. Orłowski, P. (2012). *Power of discourse*. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/238498480_The_Power_of_Discourse.
15. Sherry, S. (2012). *Censorship in translation in the Soviet Union in the Stalin and Khrushchov Eras*. Edinburg: The University of Edinburg.

REFERENCES

1. *Andrii Savenets*. Відновлено з <https://zu.edu.ua/graduated36.html> (in Ukrainian)
2. Bassnett, S. (2007). Culture and translation. In P. Kuhiwezak, & K. Littau (Eds.), *A companion to translation studies*. Clevedon; Buffalo; Toronto: Multilingual Matters Ltd.
3. Bljum, A. (2005). «Internacional'naja literatura»: Podcenzurnoe proshloe ["International literature": The past under censorship]. *Inostrannaja literatura [Foreign Literature]*, 10, 298–299. (in Russian)
4. Calzada Pérez, M. (Ed.) (2006). *Apropos of Ideology: Translation studies on ideology*. Manchester: St. Jerome. Castro Ruz, Fidel.
5. Darnish, A. *Towards at theory of constraints in translation*. Retrieved from <http://www.surf.net.au/writescope/translation/index.html>.
6. Hemingway, E. *For whom the bell tolls*. Retrieved from <https://content.ikon.mn/banners/2015/4/9/1468/Hemingway-for-whom-the-bell-24grammata.comp.pdf>.
7. Heminhvei, E. (1981). *Po komu podzvin [For whom the bell tolls]*. Kyiv: Vyshcha shkola Publ. (in Ukrainian)
8. Heminhvei, E. (2018). *Po komu podzvin. [For whom the bell tolls]*. Lviv: Vydavnytstvo Staroho Leva. (in Ukrainian)
9. *Mar Pinchevskyi*. Відновлено з https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%96%D0%BD%D1%87%D0%B5%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%9C%D0%B0%D1%80_%D0%9C%D0%B8%D1%85%D0%B0%D0%B9%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87. (in Ukrainian)
10. Merkle, D. (2010). Censorship. In Y. Gambier, & L. v. Doorslayer (Eds.), *Handbook of translation studies*, (Vol. 1, pp. 18–21). AMSTERDAM, the Netherlands: John Benjamin Publishing Company.
11. Merkle, D. *External and internal pressures on the translation: Relation to censorship*. Retrieved from http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:mLVSHnt1_ioj:www.ailcicla.org/2004/Denise%2520Merkle.doc+&cd=14&hl=ru&ct=clnk&gl=uas.
12. Munday, J. (2007). *Style and ideology in translation: Latin American writing in English*. Routledge: London & New York.
13. Munday, J. (2014). Translation and ideology. *The Translator*, 13(2), 195–217. DOI: 10.1080/13556509.2007.10799238.
14. Orłowski, P. (2012). *Power of discourse*. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/238498480_The_Power_of_Discourse.
15. Sherry, S. (2012). *Censorship in translation in the Soviet Union in the Stalin and Khrushchov Eras*. Edinburg: The University of Edinburg.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

Iryna Frolova – Doctor of Science, Associate Professor, Professor at Mykola Lukash Translation Studies Department of V. N. Karazin Kharkiv National University; e-mail: irinafrolova37@gmail.com; ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-9260-229X>; GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com/citations?authuser=1&user=wqbWlJUAAAAJ>; RESEARCH GATE: https://www.researchgate.net/profile/Iryna_Frolova

Oleksandra Lapina – Second-year Graduate Student at Mykola Lukash Translation Studies Department of V. N. Karazin Kharkiv National University; e-mail: parshakovalex@icloud.com